

**XIX међународни научни скуп „Правнички дани –
Проф. др Славко Царић”
„ПРАВО, НАУКА И ДРУШТВО – АКТУЕЛНА
ПИТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ”**

**XIX International scientific meeting „Legal days –
Prof. Slavko Carić, PhD”
„LAW, SCIENCE AND SOCIETY – THE CURRENT
ISSUES AND PERSPECTIVES”**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
The University of Business Academy in Novi Sad
The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Нови Сад, 23. септембар 2022.

Зборник радова са XIX међународног научног скупа

„Правнички дани – Проф. др Славко Царић“
„ПРАВО, НАУКА И ДРУШТВО – АКТУЕЛНА ПИТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ“

23. септембар 2022. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Мирко Кулић   **Др Гордана Бејатовић,**
редовни професор   ванредни професор

Др Милан Почуча   **Др Јелена Стојшић Даветић,**
редовни професор   ванредни професор

Др Владимир Козар   **Др Сања Шкорић,**
редовни професор   ванредни професор

Др Милош Марковић   **Др Маријана Младенов,**
редовни професор   ванредни професор

Др Јелена Матијашевић   **Др Срђан Дамњановић**
редовни професор   ванредни професор

Др Предраг Мирковић   **Др Марко Станковић,**
ванредни професор   доцент

Др Дарко Голић   **Др Маја Суботин**
ванредни професор   доцент

Др Јоко Драгојловић
ванредни професор

За издавача:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Уредник:

Др Милан Почуча, редовни професор

Штампа:

НС Мала књига плус, Нови Сад

Тираж: 150

ISBN 978-86-86121-51-6

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА - председник Научног одбора

Продекан за науку, квалитет и развој и шеф Грађанскоправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ

Ректор Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ

Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ

Декан Правног факултета за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе Универзитет Привредна академија у Новом Саду и ванредни професор Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ

Продекан за наставу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ

Продекан за међународну сарадњу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ

Шеф Кривичноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Шеф Теоријске и јавноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР САЊА ШКОРИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДУШАНКА ЂУРЂЕВ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ

Шеф катедре Кривичноправних наука Руске академије за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација

АКАДЕМИК ДР НЕДЕЉКО СТАНКОВИЋ

Европски универзитет Брчко дистрикт и Ректор Европског универзитета „Kallos” Тузла и | Босна и Херцеговина

АКАДЕМИК ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ, ЕМЕРИТУС

Универзитет „Адриатик“ – Бар, Факултет за пословну економију и право | Република Црна Гора

АКАДЕМИК ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ

Судија, в.д. председника Врховног суда Црне Горе, Универзитет „Адриатик“ – Бар, Факултет за медитеранске пословне студије, Тиват | Република Црна Гора

PROF. DR DR. WOLFGANG ROHRBACH

Akademik Evropske akademije nauka u Salzburgu | Austrija

PROF. DR VANO TSERTSVADZE

Georgian Institute of Public Affairs | Gruzija

PROF. DR. AMER FAKHOURY

Dean College of Law American University in the Emirates | Ujedinjeni Arapski Emirati

ПРОФ. ДР РУДИКА ГМАЈНИЋ

Професор на Медицинском факултету у Осијеку и члан Хрватске академије медицинских наука | Република Хрватска

ДОЦ. ДР ЈАН ЈАНАЋ

Доцент на Факултету за менаџмент, Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ

Доцент на Факултету за менаџмент, Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ПРОФ. ДР НЕЂО ДАНИЛОВИЋ

Редован професор Универзитет Никола Тесла у Београду и председник међународног удружења методолога друштвених наука у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР АЛБИНА ФАЗЛОВИЋ

Ванредни професор Европском универзитету Брчко дистрикт на Европском универзитету „Kallos” Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР ЗОРАН ФИЛИПОВСКИ

Проректор за међународну сарадњу, Интернационални „Vision” Универзитет | Северна Македонија

PROF. DR ALEXIOS PANAGOPOULOS

University Neapolis Paphos Cyprus, master studys in public law and administration | Republika Kipar

ПРОФ. ДР НЕБОЈША ШАРКИЋ

Декан Правног факултета, Универзитета Унион у Београду | Република Србија

ДР МИШО ЂУРКОВИЋ

Научни саветник, Директор Института за Европске студије у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЧЛОВИЋ

Директор Института за упоредно право у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР БОГДАН ВУКОСАВЉЕВИЋ

European Research Institute for Strategic Studies | Словенија

ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ - Председник Организационог одбора

ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ

ПРОФ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ

ДОЦ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ

ДОЦ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ

ДОЦ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ

ДОЦ. ДР МАЈА СУБОТИН

ДОЦ. ДР ВЛАДИМИР ШЕБЕК

МСР ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ

МСР АЊА КОПРИВИЦА

МСР МАРА ДЕСПОТОВ

МСР ТАМАРА КРСТИЋ

Секретар:

МСР АЊА КОПРИВИЦА, асистент

Dr Dalibor Krstinić, docent

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
 e-mail: krstincdalibor@yahoo.com

Olga Perović, doktorand

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
 e-mail: odvjetnik.olga.perovic@gmail.com

PRAVO NA PORODIČNI ŽIVOT

Abstrakt:

U radu će se razmatrati pravo na porodični život koje se priznaje kao pravo na poštovanje intime porodičnog života. U porodici se razvijaju humani međuljudski odnosi, koji su isprepleteni različitim intelektualnim, emocionalnim i životnim vezama, što čini porodični život složenom kategorijom. Navedeno potvrđuje i činjenica da su u savremenim pravnim propisima retke definicije porodice upravo zbog teškoća u određivanju pojma čija se sadržina menja u skladu sa socijalnim promenama, na koje utiču brojni društveni činioci. Kada je reč o zaštiti prava na porodični život relevantan uticaj ima praksa Evropskog suda za ljudska prava, koja je uzimajući u obzir društvene i zakonodavne promene u zemljama potpisnicama Evropske konvencije pojam porodičnog života proširila van okvira formalnih odnosa, te ćemo u okviru rada posebnu pažnju posveti pomenutoj praksi. Usled promena na širem društvenom planu porodični odnosi se veoma dinamično razvijaju, te se i pravo na porodični život, kao zaštićena kategorija razvija paralelno sa promenama u društvu i možemo reći ima progresivan i evolutivan karakter.

Ključne reči: porodica, porodični život, praksa Evropskog suda za ljudska prava.

Uvod

U prvim deklaracijama o pravima čoveka uglavnom su se štitila politička prava individua u odnosu na državni autoritet, dok porodična dimenzija nije bila urgentna. Ni promene koje su se desile posle Francuske buržoaske revolucije, u oblasti porodičnog prava nisu bile vezane za prava čoveka. Naime, u zakonicima XIX veka porodica se gotovo i ne pominje ili se to čini uzgred, kada se štiti kao držalac imovine. Tokom XIX u u prvoj polovini XX veka može se pratiti evolucija statusa žene i dece u porodici, ali je ona vezana za druge faktore. Činjenica da je žena postala poslovno sposobna i da su deca od objekta prava postala njegovi subjekti, nije bilo posledica afirmacije prava čoveka. Pre svega to se dešavalo kao rezultat promena u sferi proizvodnih odnosa.²⁾

Pravo na porodični život predstavlja temeljno pravo nove generacije prava, odnosno porodičnih prava kao ljudskih prava. Ono afirmiše princip jednake vrednosti života svih članova porodice i uključuje ne samo roditeljski odnos, jer obuhvata i proširenu porodicu. Neguje temeljne vrednosti porodičnog života, kao što su biološki princip, reciprocitet, solidarnost i odgovornost prema porodici.³⁾ U ostvarivanju zaštite porodičnog života neophodno je da se država ne meša

²⁾ Ponjavić, Z. (2003). Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i pravo na poštovanje porodičnog života. *Pravni život*, 52(9), str. 822.

³⁾ Janjić Komar, M. (2001). Pravo na porodični život : ka ljudskim pravima treće generacije, *Pravni život*, 50(9), str. 479.

u porodicu samovoljno⁴⁾ i nezakonito.⁵⁾ Ipak, nije moguće ostvariti zaštitu bez toga da se odredi šta se pod porodičnim životom tačno podrazumeva, odnosno koja je to tačno vrsta odnosa. U tom smislu nam je značajna Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁶⁾ (u daljem tekstu Evropska konvencija) i tumačenje člana 8 koje daje Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu Sud).⁷⁾

Porodica kao osnov porodičnog života

U savremenim pravnim propisima su veoma retke definicije porodice zbog teškoća koje se javljaju o određivanju pojma, čija se sadržina menja u skladu sa socijalnim promenama, na koje utiču brojni društveni činiooci. Tako ni naš Porodični zakon⁸⁾ ne daje opštu definiciju porodice, ali se pojam porodice pominje u delu zakona koji reguliše nasilje u porodici⁹⁾ i u delu o sticanju zajedničke imovine u porodičnoj zajednici.¹⁰⁾ Jedan od razloga jeste to što porodično pravo reguliše porodične odnose, tj. odnose između njenih pojedinih članova, tako da sama porodica, po pravilu nije titular prava i dužnosti, iako uživa državnu i društvenu zaštitu na osnovu Ustava Republike Srbije¹¹⁾ koji odredbom člana 66, stav 1 štiti porodicu sa aspekta društva kao celine propisujući da „Porodica, majka, samohrani roditelj i dete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, u skladu sa zakonom.”

Na međunarodnom nivou, odnosno Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima odredbom člana 16, stav 3 navodi da je „Porodica prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu društva i države.” Porodica se deklarira kao osnovna ćelija društva i čije se veze uspostavljaju sa širom društvenom zajednicom, a koje se tiču socijalne sigurnosti, reprodukcije i zaštite dece.¹²⁾

4) Član 12 Univerzalne deklaracija o ljudskim pravima od 10. decembra 1948. godine (2022, Maj, 25), Preuzeto sa: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf>

5) Ovo je dodatna garancija koju reguliše član 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji je Usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Generalne skupštine 2200 A (XXI) od 16. decembra 1966 i koji je stupio na snagu 23. mart 1976. godine (2022 Maj, 25), Preuzeto sa: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BIntCovCivilPoliticalRights.pdf>

6) Ova Konvencija je međunarodni ugovor potpisan u Rimu novembra 1950. godine u cilju ostvarenja dve ideje, ideje o ljudskim pravima i ideje o jedinstvu Evrope. Države potpisnice su se udružile sa idejom zaštite zajedničkih vrednosti kako bi po prvi put u Evropi formirali jedan zajednički sud, Evropski sud za ljudska prava. Ideja o zaštiti ljudskih prava nije bila nova, zato što je već bila sadržana u Povelji ujedinjenih nacija i u Univerzalnoj deklaraciji iz 1948. godine, ali je njihova pravna zaštita ostala u domenu unutrašnjeg prava. Evropska konvencija je na određen način težila da ispravi taj nedostatak pravnih instrumenata na međunarodnom nivou. Ipak, njen cilj nije da zameni nacionalni sistem kojim se garantuju prava čoveka, nego da se ona osiguraju kolektivnim garancijama na međunarodnom planu. Ponjavić, Z., *op. cit.*, str. 823.

7) Evropska konvencija o ljudskim pravima (2022, Maj 26). Preuzeto sa: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf

8) *Sl. glasnik RS*, br. 18/05, 72/11 - dr. zakon i 6/15.

9) U smislu odredbe 197, stav 3 Porodičnog zakona, koja reguliše nasilje u porodici članovima porodice se smatraju supružnici, ili bivši supružnici; deca, roditelji i ostali krvni srodnici, kao i lica u tazbinskom i adoptivnom srodstvu i lica u hraniteljskom odnosu; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri, ili bivši vanbračni partneri; lica koja su u emotivnoj ili seksualnoj vezi, koja imaju (ili treba da dobiju) zajedničko dete iako nisu nikada živela u istom porodičnom domaćinstvu.

10) Prema odredbi 195, stav 2 Porodičnog zakona koja se odnosi na sticanje zajedničke imovine u porodičnoj zajednici članovima porodice smatraju krvni, tazbinski i adoptivni srodnici supružnika, odnosno vanbračnih partnera koji žive zajedno sa njima.

11) *Sl. glasnik RS*, br. 98/06.

12) Janjić Komar, M. *op. cit.*, str. 527.

Počuča¹³⁾ porodicu definiše kao „osnovnu jedinicu društva, u kojoj supružnici, deca, vanbračni partneri i ostali srodnici stvaraju prirodne i pravom utvrđene uslove za razvoj i blagostanje svih članova porodice, a posebno dece.” Znači porodica predstavlja osnovnu zajednicu života i prirodni ambijent, u kome se obezbeđuje, ne samo fizička reprodukcija, nego se i ostvaruje niz, veoma značajnih, društvenih funkcija za čoveka. Iz tog razloga se navedena posebna ustavna zaštita porodice i osnovnih odnosa u njoj, dalje prepušta zakonskom uređivanju. Janjić Komar¹⁴⁾ navodi da se sa stanovišta prava porodici može pristupiti dvojako: institucionalno, kada se porodica posmatra kao socijalna institucija koja ima svoja zasebna prava i dužnosti ili individualistički određivanjem individualnih prava subjekata porodičnih odnosa. Individualistički pristup normiranja porodice predstavlja rezultat sve većeg uticaja međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima. Ideja ljudskih prava je uticala na evoluciju nacionalnih porodičnih zakonodavstava u pravcu sve većeg poštovanja i unapređenje ljudskih prava.

Ipak, nije moguće ostvariti zaštitu porodičnog života bez toga da se odredi šta se pod njim tačno podrazumeva, odnosno koja je to vrsta odnosa. U tom smislu je od velikog značaja Evropska konvencija i tumačenje člana 8¹⁵⁾ koje daje Sud. Na osnovu opštih pravila Sud odlučuje o postojanju porodičnog života oslanjajući se na okolnosti svakog konkretnog slučaja i kriterijume svakog predmeta, kao i postojanje ličnih odnosa među stranama. Kriterijumi na osnovu kojih se može ispitivati da li je u pitanju porodični odnos ili nije mogu biti različiti. Neki od kriterijuma su: dužina trajanja odnosa ili zajednice, ili pitanje da li su se iz tog odnosa izrodila deca, čime se pokazuje dodatna privrženost između partnera, ali i postojanje određene obaveze proizašle iz izdržavanja i naslednog prava. Međutim, od donošenja Evropske konvencije, pod uticajem društvenih i pravnih promena pojam porodičnog života je konstantno evoluirao. Ovo se posebno ogleda kroz praksu Evropskog suda, koji u svom pristupu vodi računa o različitim oblicima porodičnog života. Pravo na poštovanje porodičnog života iz člana 8 Evropske konvencije, dopunjuje pravne garancije zaključenja braka i zasnivanja porodice iz člana 12 ovog dokumenta. Sud je kroz veoma bogatu praksu primene člana 8, razvio osobeno tumačenje pojma porodični život i to u dva posebna segmenta: sa jedne strane, u odnosu između bračnih i vanbračnih partnera, a sa druge, u odnosu između roditelja i dece, kao i između drugih lica koja čine porodicu ili se nalaze u porodičnim vezama.¹⁶⁾ Prilikom razmatranja i analize prava na poštovanje porodičnog života Sud uzima u obzir starosnu uzrast i egzistencijalnu zavisnost od drugih. Stoga se može reći da se podrazumeva da je mlađe lice u većoj meri zavisno i povezano sa članovima porodice, što znači da je veća verovatnoća da će su utvrditi da među njima postoji porodični život. Pravo na porodični život može da obuhvati razvod braka, roditeljsko pravo, pitanja koja se tiču starateljstva i usvajanja, kao i pravo

¹³⁾ Počuča, M. (2010). *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 42.

¹⁴⁾ Janjić Komar, M. (2008). *Rasprava o principima porodičnog prava*. Beograd: Pravni fakultet, str. 16.

¹⁵⁾ Član 8 Evropske konvencije pruža dvostruku zaštitu porodičnog života, te se jedna ogleda kroz zaštitu porodičnih veza, a drugim ograničava vlast u pogledu mešanja u porodični život. Preciznije odredbom stava 1 određeno je da: „svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepisne”, dok stav 2 stvara negativnu obavezu te se navodi da se: „Javne vlasti neće mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.” Evropska konvencija, *op. cit.* Vremenom su se kroz praksu razvile tzv. pozitivne obaveze koje podrazumevaju stvaranje mogućnosti za ostvarivanje prava poštovanja porodičnog života, čija je suština da se od države očekuje da preduzme određene mere kako bi osigurala poštovanje prava koja su garantovana Evropskom konvencijom. Blagojević, I. (2013). Pravo na poštovanje porodičnog života kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava. *Pravo - teorija i praksa*, 30(10-12), str. 14.

¹⁶⁾ Gajin, S. (2012). *Ljudska prava : pravno sistemski okvir*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo, str. 72.

zatvorenika na posete svojih bračnih drugova i dece. Pored navedenog ono se razmatra i u kontekstu deportacije nekog člana porodice, koji može da se pozove na svoje pravo na porodični život sa ostalim članovima koji ostaju u zemlji.¹⁷⁾ Relevantno je navesti da je Evropska konvencija postala sastavni deo i srpskog unutrašnjeg prava jer je Srbija 3. aprila 2003. godine postala članica Saveta Evrope, a nakon godinu dana, odnosno 3. marta 2004. godine ratifikovala je ovu Konvenciju.¹⁸⁾

Pravo na brak

Pravo na porodični život je povezan sa pravom na stupanje u brak i osnivanjem porodice. Porodični zakon definiše brak kao zakonom uređenu zajednicu života žene i muškarca, dok je vanbračna zajednica definisana kao trajnija zajednica života između žene i muškarca između kojih nema bračnih smetnji.¹⁹⁾ A kada je reč o zaključenju braka sa istopolnim partnerima naš zakonodavac zaključenje braka istopolnim partnerima, zabranjuje. Navedeno se potvrđuje i ustavnom odredbom, koja je po nama kontradiktorna, jer slobodu o zaključenju braka garantuje odredba člana 62, stav 1 Ustava Republike Srbije na opšti način, definišući subjekte konstrukcijom da „svako ima pravo” da zaključi brak, dok u stavu 2 istog člana precizira da su ti subjekti muškarac i žena. Iako u Srbiji ne postoji legislativa koja reguliše odnos istopolnih zajednica na bilo koji način važno je navesti da je javnosti, još 2012. godine predstavljen Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama,²⁰⁾ koji još uvek nije „ušao” u skupštinsku proceduru, ali se početkom februara 2021. godine zvanično otvorila diskusija o Nacrtu Zakona o istopolnim zajednicama.²¹⁾ Usvajanjem ovog Zakona bio bi poboljšan pravni status LGB populacije u našoj zemlji i svakako bi bila smanjena i možemo reći i sankcionisana različita vrsta diskriminacije prema ovoj populaciji. Znači, danas je u Republici Srbiji zabranjeno sklapanje istopolnih brakova i ako ih osobe istog pola sklope u državama u kojima je to priznato ovi brakovi neće biti priznati kao validni u našoj zemlji. Stoga bi pomenuti Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama mogao biti rešenje normativnog regulisanja iz ove oblasti.²²⁾

Evropska konvencija koja je usvojena 1950. godine priznaje pravo na sklapanje braka samo licima koja su različitog pola. Ovo pravo je garantovano članom 12 Evropske konvencije koji glasi: „Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.” S druge strane ova Konvencija sadrži odredbu kojom se zabranjuje diskriminacija, kojom se između ostalog zabranjuje i diskriminacija prema polu.²³⁾ Stoga do povrede člana 12 Evropske konvencije u najvećem broju slučajeva dolazi kada državni organi, po nekom od osnova koji su navedeni u članu 14 uskraćuje pojedincu da zaključi punovažan brak. A kada je reč o pravima koji se tiču

¹⁷⁾ Obradović, M., Marković, Z. (ured.) (2007). *Evropska konvencija o ljudskim pravima : priručnici o praksi Evropskog suda za ljudska prava i pregled relevantnog domaće zakonodavstva u primeni Evropske konvencije o ljudskim pravima : praktična primena*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 555.

¹⁸⁾ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/03, 5/05 i 7/05 - ispr. i *Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/10 i 10/15.

¹⁹⁾ Videti član 3 i 4 Porodičnog zakona, *op. cit.*

²⁰⁾ Više u: Gajin, S. (ured.) (2013). *Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama*, Beograd: Centar za unapređivanje pravnih studija.

²¹⁾ Više u: Cvetković, Lj. (2021). Srbija poziva na diskusiju o istopolnim zajednicama. (12, Jun, 2022). Preuzeto sa: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-diskusija-nacrt-zakona-o-istopolne-zajednice/31094297.html>

²²⁾ Gajin, Saša (ured.), *op. cit.*

²³⁾ Član 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima glasi: „Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

istopolnih zajednica, u pravnom sistemu je krajem XX veka došlo do modernizacije prava koja se odnosi na priznavanje zajednica života istopolnih partnera. Tako je i Evropska unija u Povelji iz 2000. godine članom 9 dala potvrdu za priznavanje prava na sklapanje braka i zasnivanje porodice u skladu sa nacionalnim pravom. Navedeno upućuje na to da ako nacionalno pravo države članice priznaje brak ili pravna dejstva vanbračne zajednice i licima istog pola on će biti pravno priznat i punovažan. Relevantan je i član 21 ove Povelje koji, između ostalog, ističe i zabranu diskriminacije prema polnoj orijentaciji.²⁴⁾ Ipak, u zakonodavstvima su prisutni i različiti stavovi kada je reč o istopolnim zajednicama, te se u nekim zemljama one izjednačavaju sa brakom, odnosno priznaje im se pravo na sklapanje braka, kao na primer u Danskoj, koja je još 1989. u velikoj meri izjednačila zajednice dva lica istog pola sa brakom, zatim Holandiji, prvoj zemlji koja je homoseksualcima priznala pravo na sklapanje braka 2001. godine.²⁵⁾ Isto pravo je priznato homoseksualcima i u Španiji, Belgiji, Kanadi, Norveškoj, Južnoj Africi i nekim zemljama SAD. A neke zemlje su u izjednačenju heteroseksualnih i homoseksualnih (bračnih ili vanbračnih) zajednica priznale homoseksualnim partnerima i pravo na usvajanje dece kao i bračnim drugovima, kao na primer u Španiji, Švedskoj, Holandiji, Engleskoj i Belgiji.²⁶⁾

Rođenjem deteta se automatski između roditelja i deteta uspostavlja porodični život u smislu člana 8. Evropske konvencije. Sud smatra da od momenta rođenja deteta postoji veza između deteta i roditelja koja čini porodični život. Tako je npr. u slučaju *Gul protiv Švajcarske*²⁷⁾ eksplicitno navedeno da dete rođeno u braku, po samom zakonu čini deo zajedničke porodice. Kao odgovor, odnosno stav Suda u vezi sa zahtevom oca da mu se omogući neposredan kontakt sa ćerkom, koja je nakon smrti svoje majke nastavila da živi sa babom, navedeno je da se od trenutka detetovog rođenja uspostavlja odnos između njega i njegovih roditelja i dovodi do stvaranja trajnog oblika porodičnog života.²⁸⁾ Ipak, domen primene člana 8 Evropske konvencije ne odnosi se samo na decu koja su rođena u braku, što potvrđuje i presuda *Olson protiv Švedske (No 1)*,²⁹⁾ u kojoj je potvrđeno da porodični život postoji i između partnera i njihove dece, bez obzira na to što među njima nije sklopljen brak. Sud takođe garantuje poštovanje porodičnog života i u slučajevima kada se pretpostavlja postojanje porodice. Ovo se odnosi na one parove koji iz određenih razloga nisu u mogućnosti da stvore zajednički život iako su imali takvu nameru. Kao primer za navedeno možemo uzeti slučaj *Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁰⁾ u kojem su se podnositeljke predstavke, koje su bile zakonito nastanjene u Ujedinjenom Kraljevstvu žalile da nacionalno zakonodavstvo ne dozvoljava njihovim muževima, koji nemaju britansko državljanstvo da žive sa njima, što po njihovim navodima predstavlja povredu njihovog prava na porodični život. U ovom slučaju Sud je naveo: „štagod drugo izraz porodica može da znači, on mora svakako da obuhvati i odnos koji je nastao iz punopravnog i istinskog braka ... čak i ako porodičan život ... nije još u potpunosti uspostavljen.”³¹⁾ Takođe, Sud je utvrdio da pojam porodičnog života ne obuhvata samo lica koja žive u braku, nego i vezu u kojoj nema vanbračnog života. Kao primer možemo

²⁴⁾ Povelja Evropske unije o osnovnim pravima, (30. Maj, 2022). Preuzeto sa: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf

²⁵⁾ Cvejić Jančić, O. (2001). Da li je brak prevaziđen? – novi oblici zajedničkog života u savremenim pravima, *Pravni život*, 50(9), str. 446–448.

²⁶⁾ Više u: Krešić, B. (2015). *Zajednice života osoba istog spola u pravu zemalja Evropske unije*. Sarajevo: Open Centre.

²⁷⁾ *Gul v. Switzerland*, no. 23218/94, presuda od 19. februara 1996. godine.

²⁸⁾ *Hokanen protiv Finske*, no. 19823/92, presuda od 23. septembra 1994. godine.

²⁹⁾ *Olsson v. Sweden*, (No 1), no. 10465/83, presuda od 10. avgusta 1988. godine.

³⁰⁾ *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, no. 9214/80, 9473/81, 9474/81, presuda od 28. maja 1985. godine.

³¹⁾ Navedeno prema: Gajin, S. *op. cit.* str. 73.

navesti slučaj *Kron i drugi protiv Holandije*.³²⁾ Podnosioci ove predstavke nisu živeli zajedno ali su iz svog odnosa „izrodili” četvero dece, što ukazuje na to da je njihov odnos trajan i da stvara porodične veze. Iz prikazane prakse Suda nesporno je da brak nije nužan za uživanje prava na poštovanje porodičnog života i priznaje porodične veze kada se tom odnosu pripiše karakter stabilnog odnosa među partnerima. Pri tome nije od važnosti da li je reč o odnosu izvan braka ili o vanbračnoj zajednici. S druge strane, kada je reč o istopolnim parovima situacija je, možemo reći kompleksnija. Uzmimo kao primer slučaj *Schalk i Kopf protiv Austrije*³³⁾ kada je istopolni par tražio dozvolu od austrijskih vlasti da stupe u brak. Ovaj zahtev je odbijen od strane austrijskih vlasti sa obrazloženjem da austrijsko zakonodavstvo ne dozvoljava sklapanje braka između lica istog pola. Sud je donoseći ovu presudu zaključio da se ovakva vrsta veze može podvesti pod ideju „porodičnog života”, ali Evropska konvencija ne može da obaveže države da dozvole istopolne brakove. S obzirom da ne postoji zajednički stav u vezi sa ovim pitanjem, Sud je, konkretno u ovom slučaju zaključio da nije prekršen član 12, kao ni član 14, a u vezi sa članom 8 Evropske konvencije. Takođe, Sud zastupa stav da su države te, koje treba da izaberu momenat kada će promeniti zakonodavstvo u ovoj oblasti.

Važna grupa čije je pravo na brak, a time i na porodični život Sud štiti jesu transeksualci. Dva najznačajnija slučaja su *I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁴⁾ i *Kristin Gudvin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³⁵⁾ U oba slučaja činjenično stanje je veoma slično. Podnosioci predstavke rođeni su kao muškarci, ali su u međuvremenu promenili pol u ženski. Ujedinjeno Kraljevstvo im nije dozvoljavalo da zaključe brak sa muškarcima, zato što su i dalje sa aspekta prava imali status muškarca. Obe presude se zasnivaju na gotovo jednakoj argumentaciji, odnosno sud je istakao da su koncepti braka pola i seksualnosti pretrpeli ogromne promene socijalne, medicinske i naučne prirode u odnosu na period kada je sastavljena Evropska konvencija. Shodno tome, biološki kriterijum, odnosno određivanje pola prema polnim karakteristikama sa kojim se lice rodilo, više ne treba da ima odlučujuću ulogu prilikom utvrđivanja civilnog statusa određenog lica. Ovo je naročito važno s obzirom na činjenicu da je poremećaj polnog identiteta prihvaćen od strane medicinskih stručnjaka, kao i da je dostupna operacija potpune promene polnih organa, što znači da transeksualci potpuno potpuno prihvataju socijalnu ulogu pola koji preuzimaju. Znači, iako države članice imaju slobodu da same utvrde kriterijume po kojima će utvrđivati da li je zaista došlo do potpune promene pola, nemaju slobodu da lica, kojima je novi polni identitet pravni priznat, sprečavaju da zaključe brak. U oba slučaja Ujedinjeno Kraljevstvo je učinilo povredu prava na brak podnosilaca predstavki. Iako je presuda u slučaju Gudvin u predstavljalala prekretnicu u priznavanju statusa i prava transeksualaca, i skrenula pažnju na promene koje su pretrpeli koncepti pola i seksualnosti, nije dala nikakav doprinos ostvarivanju prava na brak istopolnih parova. Sud je svoju argumentaciju zasnovao na stavu da podnosilac predstavke i njen partner predstavljaju heteroseksualni par, koji, kao takav uživa zaštitu na osnovu člana 12 Evropske konvencije. Liberalni odnos prema sadržini prava na brak otvara mogućnosti novim kategorijama lica da zaključe brak i da zasnuju porodicu u državama članicama koje su ih do tada svojom praksom a i zakonodavstvom sprečavale u tom. Međutim, postavlja se pitanje da li će Sud nastaviti ovakav trend i kakve bi posledice mogle biti na međunarodno piomanje braka i porodice.³⁶⁾

³²⁾ *Kroon and Others v. The Netherlands*, no. 18535/91, presuda od 27. oktobra 1994. godine.

³³⁾ *Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, presuda od 24. juna 2010. godine.

³⁴⁾ *I. v. the United Kingdom*, no. 25680/94, presuda od 11. jula. 2002. godine.

³⁵⁾ *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, no. 28957/95, presuda od 11. jula. 2002. godine.

³⁶⁾ Više u: Vojvodić, J. (2021). Razvoj zaštite prava na brak garantovanog čl. 12. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 93(2), str. 510–525.

Pravo na roditeljstvo

Roditeljsko pravo se definiše kao deo porodičnog prava kojim se uređuju odnosi između roditelja i deteta. U tom smislu sadržinu roditeljskog prava čine dužnosti i prava roditelja prema deci i prava i dužnosti dece prema roditeljima, koji se ostvaruju u odnosima dece i roditelja u okviru utvrđenog roditeljskog statusa.³⁷⁾ Ono se može posmatrati funkcija koju roditelji vrše, i u tom smislu prevazilazi sadržinu jednog subjektivnog prava. S obzirom na njegov cilj, roditeljsko pravo se može definisati i kao skup prava i dužnosti koje roditelji vrše u interesu deteta, sve do njegovog punoletstva ili emancipacije. Pri tome je potrebno naglasiti da se neka ovlašćenja roditelja menjaju u skladu sa uzrastom deteta, postepeno se smanjuju ili u potpunosti ukidaju, što znači da se „misija”, roditelja menja sa rastom deteta, ona nije ista od rođenja do punoletstva.³⁸⁾ Roditeljsko pravo je strogo lično pravo roditelja, koje se po pravilu ne može prenositi na druga lica, niti se roditelji mogu odreći roditeljskog prava, osim davanjem saglasnosti za zasnivanje usvojenja ili faktičnim napuštanjem deteta. Zakonom su utvrđeni izuzeci u kojima je dozvoljeno mešanje i intervencija društva u vršenju roditeljskih prava. Reč je o slučajevima koji zahtevaju zaštitu dece, što znači da roditeljsko pravo ne podrazumeva neograničenu vlast i pravo nad detetom. Zakonodavac je davanjem mogućnosti intervencije u roditeljska prava želeo pre svega da zaštiti dete od loših roditelja i omogući detetu pravilan i potpun razvoj.³⁹⁾ Porodični zakon sadrži termin roditeljsko pravo, sa namerom da afirmiše pravo deteta da upravo roditelji treba da se staraju o njemu. Zakon definiše roditeljsko pravo kao pravo koje „izvedeno je iz dužnosti roditelja i postoji samo u meri koja je potrebna za zaštitu ličnosti, prava i interesa deteta.”⁴⁰⁾ Roditeljsko pravo vrše majka i otac zajedno, sporazumno i ravnopravno, a to pravo stiču rođenjem deteta. U izuzetnim slučajevima roditeljsko pravo može pripadati samo jednom roditelju i to kada je drugi roditelj preminuo, ukoliko drugi roditelj nije poznat i ako je drugi roditelj lišen roditeljskog prava. Takođe, roditeljsko pravo još može steći usvojitelj nad usvojenim, budući da usvojenjem nastaju odnosi koji postoje između deteta i roditelja. Zajedničko vršenje roditeljskog prava je moguće i kada roditelji ne žive zajedno, usled različitih okolnosti kao što je, na primer, prestanak vanbračne zajednice ili nakon razvoda braka. U ovim situacijama je neophodno da roditelji sačine pismeni sporazum. Prilikom sačinjavanja ovog sporazuma roditelji imaju potpunu slobodu da se dogovore o svim pitanjima koja se tiču zajedničkog starateljstva i koja odgovaraju konkretno njihovoj situaciji. Jedino ograničenje koje je postavljeno jeste obaveza roditelja da postignu sporazum šta će se smatrati prebivalištem deteta. Znači roditeljsko pravo obuhvata pravne norme kojim se regulišu pitanja zasnivanja roditeljskog odnosa sa majkom i ocem, odnosno materinstva i očinstva, pitanje prava i obaveza između roditelja i dece i ostalih srodnika, pitanje nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, lišenje roditeljskog prava, kao i norme kojima se regulišu usvojenje i hraniteljstvo.⁴¹⁾

Prema praksi Suda, povreda roditeljskog prava je najčešće učinjena od strane nacionalnih sudova kroz neprihvatljivo dug sudski postupak za ostvarivanje prava jednog roditelja na kontakte sa svojom decom, kao i prilikom otmice dece od strane jednog roditelja. Tužbe su najčešće bile zasnovane na povredi člana 6 Evropske konvencije, kojim se garantuje pravo na pravično

³⁷⁾ Vujović, R., (2019). *Lišenje roditeljskog prava: materijalnopravni i procesni aspekti*. Beograd: Službeni glasnik, str. 25.

³⁸⁾ Ponjavić, Z. (2014). Pravni značaj razlikovanja svakodnevnih i bitnih pitanja iz sadržine roditeljskog prava, U: Dimitrijević, P., (urednik). *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru : zbornik radova*, Niš: Pravni fakultet, str. 15.

³⁹⁾ Počuća, M. *op. cit.* str. 174.

⁴⁰⁾ Član 67 Porodičnog zakona, *op. cit.*

⁴¹⁾ Cvejić Jančić, O. (2009). *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet, str. 246.

suđenje i suđenje u razumnom roku, člana 8 i člana 13 Evropske konvencije, koji se odnosi na pravo na delotvoran pravni lek. Povredom ovih prava nacionalne vlasti nisu pokazale dovoljnu zainteresovanost za ova veoma važna pitanja koja se tiču porodičnog života i povrede prava roditelja da vrše roditeljsko pravo. U tom smislu kao primer možemo navesti slučaj *H.N. protiv Poljske*⁴²⁾ u kojem je podnositelj predstavke H.N. norveški državljanin koji živi u Norveškoj i koji se 1987. oženio poljskom državljankom M.C, sa kojom je dobio troje dece. Posle razvoda 1998. godine, Okružni sud u Norveškoj dodelio je starateljstvo ocu, dok je majka imala pravo posete. Međutim, majka je sledeće godine otela decu i odvela ih u Poljsku. Dva dana nakon otmice H.N. je podneo zahtev Ministarstvu pravde Poljske za pomoć u obezbeđenju povratka dece. Podnositelj predstavke žalio se da je nesprovođenje pravosnažnog naloga za povraćaj, prema Haškoj konvenciji o građanskim aspektima međunarodne otmice dece iz 1980. godine, povredilo njegovo pravo na poštovanje privatnog života. Postupak pred Okružnim sudom u Varšavi trajao je skoro dve godine, a deca su vraćena ocu 2003. godine. Sud je u ovom slučaju zaključio da poljske vlasti nisu preduzele odgovarajuće i delotvorne korake u cilju bi ostvarivanja prava podnosioca predstavke na povraćaj dece, te su na taj način povredili pravo na poštovanje porodičnog života u skladu sa članom 8 Evropske konvencije. Takođe, kao primer da se ne sprovedi doneta presuda o vršenju roditeljskog prava možemo navesti presudu Suda u slučaju *Tomić protiv Srbije*⁴³⁾ u kojoj je utvrđeno da nesprovođenje presude o vršenju roditeljskog prava povlači povredu prava na poštovanje porodičnog života. Podnositeljka je srpska državljanka koja je rođena 1973. godine. Zaključila je brak 1998. godine i iste godine dobila je dete. U februaru 2001. godine se sa detetom odselila iz porodične kuće i podnela tužbu za razvod braka i vršenje roditeljskog prava. Međutim, dete je od juna 2001. godine ponovo živelo sa ocem. U februaru 2004. godine majci je dodeljeno vršenje roditeljskog prava, te je ona sledećeg meseca tražila izvršenje sudske odluke. Domaći sud je odredio da će otac biti kažnjen ukoliko ne preda dete, kao i da će dete biti prinudno oduzeto. Međutim, sudski ekspert je smatrao da nije u interesu deteta da bude prisilno oduzeto od oca. Podnositeljka od marta meseca 2005. godine nije imala nikakav kontakt sa detetom. A tokom 2005. i 2006. godine domaći sud je više puta novčano kaznio oca i pokušano je prinudno oduzimanje deteta uz prisustvo policije, ali je dete sakrivanom i nije došlo do predaje. U novom postupku za vršenje, koji je pokrenuo otac u decembru 2006. godine, na osnovu predloga Centra za socijalni rad da bi promena sredine za dete bila traumatična, sud je doneo odluku da se dete poveri ocu. I dete je izjavilo da želi da živi sa ocem. U međuvremenu se majka ponovo udala i dobila još jedno dete. Podnositeljka se žalila da je nesprovođenjem odluke o vršenju roditeljskog prava onemogućena da ima kontakt sa detetom, čime je povređeno njeno pravo na poštovanje porodičnog života. Zaključak Suda je da su neizvršenjem odluke domaćeg suda domaće vlasti povredile pravo podnositeljke na pravično suđenje iz člana 6, stav 1 Evropske konvencije. Pored toga Sud je jednoglasno utvrdio da je bilo povrede člana 8, odnosno prava na porodični život i člana 13 – prava na delotvoran pravni lek.

Pravo deteta na porodični život

Pravo na porodični život dugo je bilo priznavano samo roditeljima jer dete nije bilo diferencirano kao subjekt prava. U porodičnoj zajednici realan život određivali su odrasli, dok je dete bilo zanemareno kao učesnik tih odnosa. U praksi Suda prvi put se pojavljuje pravo deteta na porodični život, kao posebno pravo deteta osamdesetih godina prošlog veka. Reč je o slučaju *Berehab v. Netherlands*⁴⁴⁾ kada je Sud odbio odluku holandskih vlasti da ocu koji je stranac, i kojem je prestao brak sa holandskom državljankom, ne dozvoli boravak, te ga progoni iz zemlje. Sud je uzeo u obzir činjenicu da je dete

⁴²⁾ *H.N. protiv Poljske*, no. 77710/01, presuda od 6. septembra 2005. godine.

⁴³⁾ *Tomić v. Serbia*, no. 25959, presuda od 26. juna 2007. godine.

⁴⁴⁾ *Berehab v. Netherlands*, no. 10730/84, presuda od 21. juna 1988. godine.

emocionalno vezano za oca i da je razvilo veze sa njim, te je zaključio da postoji disproporcija sredstava koje je država preduzela, kao i da se preduzete mere ne mogu smatrati neophodnim u demokratskom društvu. Sud zastupa stav da je važno omogućiti roditelju da viđa dete i da održava redovne kontakte sa njim, i to posebno kada je dete malo, te Sud aktivnosti koje onemogućuju takve kontakte ocenjuje kao kršenje prava na poštovanje porodičnog života. Takođe, i u praksi naših sudova vodi se računa o pravu deteta na porodični život. U tom smislu, kao primer možemo navesti presudu Apelacionog suda u Kragujevcu⁴⁵⁾ u kojoj se navodi da je pogrešno „primenjeno materijalno pravo, član 61 Porodičnog zakona, koji predviđa da dete ima pravo da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi. To je pravo deteta na porodični život koji podrazumeva život sa roditeljima i da se roditelji o njemu staraju pre svih drugih, a ovo pravo može biti ograničeno samo sudskom odlukom i kada je to u najboljem interesu deteta. To podrazumeva i pravo deteta da održava lične odnose sa roditeljima sa kojim ne živi, a i ovo pravo može biti ograničeno samo sudskom odlukom i kada je to u najboljem interesu deteta, na primer: ako je roditelj potpuno ili delimično lišen roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici.” Po oceni Apelacionog suda nakon što je odlučeno o poveravanju dece majci, bilo je potrebno urediti i način održavanja ličnih odnosa, u cilju uspostavljanja narušene komunikacije, što, po oceni Apelacionog suda nije učenjeno. A to podrazumeva posredovanje i savetodavni rad Centra za socijalni rad roditelja sa decom, s obzirom da postupak duže traje.

Prava proširene porodice

Jedno od primarnih pitanja Suda jeste da li zajednički život predstavlja neophodan uslov za postojanje porodičnog života. Sud je na ovo pitanje, u svojoj praksi negativno odgovorio, što nas navodi na zaključak da porodični život postoji i između lica koja ne žive zajedno. Kako bi utvrdio postojanje porodičnog života, Sud istražuje da li postoje bliski porodični odnosi među konkretnim pojedincima, a naročito ispituje kvalitet odnosa srodnika sa detetom, značaj odnosa srodnika, a posebno za dete. Pri tome, prednost imaju „vertikalni porodični odnosi” – deca i roditelji, babe/dede i unuci nad „horizontalnim odnosima” – brat i sestra, sin i sinovac i dr.⁴⁶⁾ Argument za priznavanje porodičnih veza između deda i baba i unuka, najčešće su naslednopravne prirode i neophodnost održavanja ličnih kontakata. U tom smislu porodični život obuhvata i interese materijalne prirode, kao što su obaveze koje se odnose na izdržavanje.⁴⁷⁾ Takođe, Sud je priznao postojanje porodičnog života između unuka i babe i dede ističući da oni imaju veoma važan udeo u porodičnom životu.⁴⁸⁾ I u slučajevima gde je neki član šire porodice (na primer ujak deteta) uključen u konstantno i aktivno staranje o detetu, uobičajeno je da i pravo na poštovanje porodičnog života tog lica bude uzeto u obzir. Tako je npr. u slučaju *Boyle v. the United Kingdom*⁴⁹⁾ Sud smatrao da je veze koje ujedinjuju ujaka i njegovu sestričinu predstavljaju porodični život, u meri u kojoj dete provodi vikend sa ujakom i u detinjim očima igra ulogu oca. Stoga kada je ujaku onemogućen kontakt sa detetom⁵⁰⁾ Sud je utvrdio da su nacionalne vlasti povredile pravo podnosioca zahteva koje je predviđeno članom 8 Evropske konvencije. Sud je ovom presudom potvrdio stav Suda da za zasnivanje porodičnog života ima neprocenljiv uticaj odnos među srodnicima i njihov stepen povezanosti. S druge strane, da je npr. umesto ujaka, u konkretnom slučaju bio u pitanju otac deteta Sud ne bi zahtevao da se dokaže da je njihova veza bila posebno bliska, nego bi spremno prihvatio

⁴⁵⁾ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž. 476/10 od 14.01.2010. godine.

⁴⁶⁾ Novaković, U. (2007). Pravo na poštovanje porodičnog života u praksi Evropskog suda za ljudska prava. *Strani pravni život*, (3), str. 178.

⁴⁷⁾ *Velcea and Mazăre v. Romania*, no.64301/01 od 1. decembra 2009. godine.

⁴⁸⁾ *Paula and Alexandra Marckx v. Belgium*, no. 6833/74, presuda od 13. juna 1979. godine

⁴⁹⁾ *Boyle v. the United Kingdom*, no. 16580/90, odluka od 24. februara 1993. godine.

⁵⁰⁾ Majka deteta, a sestre podnosioca zahteva, nakon porođaja, zbog postporođajne depresije nije mogla sama da brine o detetu, te o je o njemu više brinuo ujak nego majka. Ibidem.

da njihov odnos predstavlja porodični život. Shodno navedenom možemo zaključiti da sintagma porodični život pretpostavlja da što je veća udaljenost između krvnih srodnika, to je potrebno više dokaza koji pokazuju da je postojala bliska socijalna veza između stranaka u postupku.

Zaključak

Pravo na porodični život afirmiše princip jednake vrednosti života svih članova porodice. Ovo pravo uključuje ne samo roditeljski odnos, nego se odnosi na sve članove porodice, tako da ima univerzalnu vrednost zato što obuhvata i proširenu porodicu. Pravo na porodični život, između ostalog podrazumeva i pravo na brak, koji se smatra centralnom porodičnom ustanovom i prirodnim okvirom za rađanje i podizanje dece. Ipak, u savremenom svetu dešavaju se brze promene u domenu porodičnog života i porodičnih odnosa, što, možemo reći nameće potrebu da se ove promene i zakonski regulišu. Stoga smatramo da je i partnerima istog pola neophodno priznati određena prava i pravnu zaštitu. Bez obzira na činjenicu što je danas opšteprihvaćeno da partneri iz stabilnih istopolnih zajednica imaju pravo na poštovanje porodičnog života, koje im je i garantovano odredbom člana 8. Evropske konvencije, Republika Srbija još uvek nije regulisala položaj istopolnih partnera, te one nisu pravno prepoznate. Iz prikazane prakse Suda možemo zaključiti da su njegovi stavovi u pogledu člana 8 Evropske konvencije koji se odnose na pravo poštovanja porodičnog života bazirani na najširem uvažavanju konkretne društvene realnosti, a ne samo na formalnom poštovanju nacionalnih zakonodavstava država članica. Možemo reći da Sud u velikoj meri utiče na formiranje novih shvatanja i novih stavova prema određenim pitanjima koja se tiču porodičnog života. Uloga i značaj Suda i njegovih odluka imaju za cilj da utiču na nacionalna zakonodavstva kako bi se ona u što većoj meri uskladila sa odredbama Evropske konvencije i na taj način doprinela njenoj potpunijoj primeni.

Dalibor Krstinić, PhD, Assistant Professor

*Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad
University Business Academy in Novi Sad*

Olga Perović, PhD student

*Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad
University Business Academy in Novi Sad*

THE RIGHT TO FAMILY LIFE

Abstract:

The paper will consider the right to family life, which is recognized as the right to respect the intimacy of family life. Interpersonal relationships develop in the family, which are intertwined with various intellectual, emotional and life connections, which makes family life a complex category. This is confirmed by the fact that in modern legal regulations, definitions of the family are rare precisely because of the difficulties in determining the concept whose content changes in accordance with social changes, which are influenced by numerous social factors. When it comes to the protection of the right to family life, the Court practice of the European Court of Human Rights has a relevant impact, which, taking into account social and legislative changes in the signatory countries of the European Convention, has expanded the concept of family life beyond formal relations. In the context of our work, we will pay special attention to the mentioned court practice. Due to changes in the wider social plan, family relations are developing very dynamically, and the right to family life, as a protected category, is developing in parallel with changes in society and we can say that it has a progressive and evolutionary character.

Key words: *family, family life, case law of the European Court of Human Rights.*

LITERATURA

1. Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, no. 9214/80, 9473/81, 9474/81, presuda od 28. maja 1985. godine.
2. *Berehab v. Netherlands*, no. 10730/84, presuda od 21. juna 1988. godine.
3. Blagojević, I. (2013). Pravo na poštovanje porodičnog života kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava. *Pravo - teorija i praksa*, 30(10-12), str. 11–24.
4. *Boyle v. the United Kingdom*, no. 16580/90, odluka od 24. februara 1993. godine.
5. *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, no. 28957/95, presuda od 11. jula. 2002. godine.
6. Cvejić Jančić, O. (2001). Da li je brak prevaziđen? – novi oblici zajedničkog života u savremenim pravima, *Pravni život*, 50(9), str. 446–448.
7. Cvejić Jančić, O. (2009). *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet
8. Cvetković, Lj. (2021). *Srbija poziva na diskusiju o istopolnim zajednicama*. (12, Jun, 2022). Preuzeto sa: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-diskusija-nacrt-zakona-o-istopolne-zajednice/31094297.html>
9. Evropska konvencija o ljudskim pravima (2022, Maj 26). Preuzeto sa: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf
10. Gajin, S. (2012). *Ljudska prava : pravno sistemski okvir*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo
11. Gajin, S. (ured.) (2013). *Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama*, Beograd: Centar za unapređivanje pravnih studija
12. *Gul v. Switzerland*, no. 23218/94, presuda od 19. februara 1996. godine.
13. *H.N. protiv Poljske*, no. 77710/01, presuda od 6. septembra 2005. godine.
14. *Hokanen protiv Finske*, no 19823/92, presuda od 23. septembra 1994. godine.
15. *I. v. the United Kingdom*, no. 25680/94, presuda od 11. jula. 2002. godine.
16. Janjić Komar, M. (2001). Pravo na porodični život : ka ljudskim pravima treće generacije, *Pravni život*, 50(9), str. 473–480.
17. Janjić Komar, M. (2008). *Rasprava o principima porodičnog prava*. Beograd: Pravni fakultet.
18. *Kroon and Others v. The Netherlands*, no. 18535/91, presuda od 27. oktobra 1994. godine.
19. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 16 decembra 1966. godine (2022 Maj, 25), Preuzeto sa: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BIntCovCivilPoliticalRights.pdf>
20. Novaković, U. (2007). Pravo na poštovanje porodičnog života u praksi Evropskog suda za ljudska prava. *Strani pravni život*, (3). str. 174–194.
21. Obradović, M., Marković, Z. (ured.) (2007). *Evropska konvencija o ljudskim pravima : priručnici o praksi Evropskog suda za ljudska prava i pregled relevantnog domaće zakonodavstva u primeni Evropske konvencije o ljudskim pravima : praktična primena*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
22. *Olsson v. Sweden*, (No 1), no. 10465/83, presuda od 10. avgusta 1988. godine.
23. *Paula and Alexandra Marckx v. Belgium*, no. 6833/74, presuda od 13. juna 1979. godine.
24. Počuča, M. (2010). *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.

25. Ponjavić, Z. (2003). Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i pravo na poštovanje porodičnog života. *Pravni život*, 52(9), str. 821–840.
26. Ponjavić, Z. (2014). Pravni značaj razlikovanja svakodnevnih i bitnih pitanja iz sadržine roditeljskog prava, U: Dimitrijević, P., (urednik). *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru : zbornik radova*. (13–30), Niš: Pravni fakultet
27. Porodični zakon, *Sl. glasnik RS*, br. 18/05, 72/11 - dr. zakon i 6/15.
28. Povelja Evropske unije o osnovnim pravima, (30, Maj, 2022). Preuzeto sa: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf
29. Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž. 476/10 od 14.01.2010. godine.
30. *Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, presuda od 24. juna 2010. godine.
31. *Tomić v. Serbia*, no. 25959, presuda od 26. juna 2007. godine.
32. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima od 10. decembra 1948. godine, Preuzeto sa: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf>
33. Ustav Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 98/06.
34. *Velcea and Mazăre v. Romania*, no.64301/01 od 1. decembra 2009. godine.
35. Krešić, B. (2015). *Zajednice života osoba istog spola u pravu zemalja Evropske unije*. Sarajevo: Open Centre.
36. Zakon o ratifikaci Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/03, 5/05 i 7/05 - ispr. i *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, br. 12/10 i 10/15.
37. Vojvodić, J. (2021). Razvoj zaštite prava na brak garantovanog čl. 12. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 93(2), str. 510–525.
38. Vujović, R., (2019). *Lišenje roditeljskog prava: materijalnopravni i procesni aspekti*. Beograd: Službeni glasnik

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

001:34(082)
316.3:34(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани - проф. др Славко Царић
(19 ; 2022 ; Нови Сад)**

Право, наука и друштво - актуелна питања и перспективе : [зборник радова] = Law, science and society - the current issues and perspectives : [proceedings] / XIX међународни научни скуп "Правнички дани - Проф. др Славко Царић", Нови Сад, 23. септембар 2022. = XIX international scientific meeting "Legal days - Prof. Slavko Carić, PhD" ; [уредник Милан Почуча]. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2022 (Нови Сад : НС Мала књига+). - 454 стр. ; 24 cm

Текстови ћир. и лат. - Тираж 150. - Стр. 19-20: Уводна реч / Милан Почуча = Foreword / Milan Počuča. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз већину радова.

ISBN 978-86-86121-51-6

а) Наука - Правни аспект - Зборници б) Друштво - Правни аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 74323209